

Yeganə Xaləddin qızı İsgəndərova¹

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏR

Təlim prosesində müvəffəqiyyət qazanmaq üçün məqsəd aydınlığı ilə yanaşı dərslərin səmərəli təşkili formasını müəyyənləşdirmək, təlim metodlarından düzgün istifadə etmək, bu baxımdan hər bir tələbəyə yanaşma metodunu bilmək vacib şərtidir. Bütün bunlar dərslərin maraqlı və elmi əsaslarla təşkilini tələb edir. Müasir dövrün əsas tələbi tələbələrə yaradıcılıq, dərk etmə fəallığı, müstəqillik və digər təlim-tərbiyə keyfiyyətlərinin formalaşmasına daha əsaslı olmasıdır. Bu tələblərə uyğun keçirilən dərslərin uğurlu təşkili müəllimin üzərinə düşür. Müəllimin yönəldici rolu tələbələr tərəfindən bilik və bacarığın mənim-sənilməsi, onların zehni və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafını təmin edir.

Xarici dil müəllimləri, dilin tədrisində pedaqoji və psixoloji aspektlərin tərkib hissələri olan, fərdi yanaşma, tələbədə motivasiya təbii, rəngarəng münasibət qurma prinsiplərinə riayət edərlərsə, uğur əldə edə bilərlər. Dərs zamanı tələbənin etdiyi səhvləri elə yanaşma ilə aradan qaldırmaq lazımdır ki, səhvi olan tələbə nəvbəti addıma daha da həvəslənsin və bu prosesdə yoldaşları arasında prosesə uyğun münasibət yaratmaqdan cəkindirməsin.

Xarici dillərin öyrənilməsində dilin anamlı diqqətdə saxlanılması konsepsiyasının nəzərə alınması daha faydalı ola bilər. Tələbəyə öyrədilən hər bir sözün və sözbirləşməsinin, hazır qəliblərin mənasını başa düşmək istəyiriksə şüurumuzda və ya beynimizdə həmin söz və sözlərin anlamını yaratmalıyıq.

Müasir dilçilikdə söz - əşya və ya hadisənin adıdır. Cümlə səviyyəsində isə məna onun gerçəkliyə uyğun gəlməməsini ifadə edir. Yalnız bundan sonra sözün və ya sözbirləşməsinin mənasının başa düşülməsinə və maneəsiz işlədilməsinə nail ola bilərik. Bu isə dildə baş verən bütün hadisələrini işarələrinin həm formal, həm də semantik tərəfinin ayrılıqda təcrübədən keçirilərək öyrənilməsilə mümkündür. Mexaniki əzbərləmə bu prosesdə həm mənasız həm də kömək siz görünür.

Sözün anlamı dedikdə onun müxtəlif pozisiyalarda yerinə, qoşulduğu sözə və ya ifadəyə görə tutduğu mövqə başa düşülür. Bu bütün dillərin öyrədilməsinə şamil edilir. Sadəcə müxtəlif sistemli dillərdə az da olsa sözlərin məna və çalarlıqlarına görə müxtəliflik var, amma nəticə eynidir. İki söz eyni kontekstdə gəlsə, deməli o sözlərin mənasında eynilik və ya oxşarlıq vardır. Biz bilirik ki, söz mənası deyildə onun ifadə olunan anda şəraitə uyğun mənası başa düşülür. Sinonimlər semantik baxımdan o zaman eyniləşdirilir ki, onların əvəzlənməsindən yaranan cümlədə məna dəyişik-liyi olmasın. Buradan da belə fikrə gəlmək olar ki, sinonimlik iki müxtəlif anlam arasında deyil, iki leksik vahid arasındakı münasibət kimi götürülür. Leksik vahidlərin sinonimliyi anlamın bir hissəsidir və onlar lüğətdə olan yaxın və eyni mənalı sözlər qrupudur.

Dünyanın aparıcı dillərindən biri olan ingilis dili müxtəlif ölkələrdə dünya miqyasında müxtəlif ixtisaslarda istifadə edilir. Bu baxımdan da ingilis dilininin “Ümumi İngilis” (General English) dili qolundan savayı, “Xüsusi Məqsədlər üçün olan İngilis Dili” (English for Specific Purposes) və s. kimi sahələri mövcuddur. “Xüsusi Məqsədlər üçün olan İngilis Dili” (ESP) özü özlüyündə müxtəlif hissələrə bölünür ki, onlardan da ən məhsukdarı “İşgüzar İngilis Dili” (Business English) sayılır.

Xarici dil tədrisindən bəhs edərkən yalnız dilin qrammatikası, leksikologiyası, morfologiyası, sintaksisi deyil, eyni zamanda digər faktorlar da nəzərə alınmalıdır. Xarici dili bilən şəxs dili bilməklə yanaşı, həmin dilin aid olduğu ölkənin mədəniyyətini, adət-ənənələrini, əhalisi, orada yaşayan hətta etnik qruplar haqqında dərin məlumatlı olmalıdır ki, Azərbaycan dilimizdə olan şivələr kimi, onların da özlərinə məxsus dil qrupları vardır. Çünki dil və mədəniyyət qarşılıqlı əlaqədə olaraq vəhdət təşkil edir. Dil mədəniyyətdən kənarda mövcud deyil. Ümumən xarici dilin tədrisi müxtəlif ingilis dilli xalqlar, müxtəlif mədəniyyətlər arasında körpü rolunu oynayır. Bu baxımdan demək olar ki, dilin tədrisi ilə mədəniyyətlərarası ünsiyyət arasında sıx bir əlaqə mövcuddur.

Hər bir xarici dil dərsi müxtəlif sistemli dillərdə mədəniyyətlərin kəsişməsi, mədəniyyətlərarası ünsiyyət səriştəsinin modelini öyrədən mühit kimi qiymət-ləndirilə bilər. Xarici dildə öyrənilən hər bir yeni söz və ya anlayış fərqli bir mədəniyyəti ifadə edir. Hər bir söz, ifadə və anlayışın arxasında milli şüur dayanır.

Müasir dövrdə xarici dil tədrisi yeni metod və metodologiyaların tətbiqini tələb edir. Dünya ölkələri ilə siyasi, iqtisadi, mədəni sahədə qarşılıqlı əlaqələr, millətlər və dillər arasında olan münasibətlər ünsiyyət prosesində yeni mərhələlər açır ki, bunun da nəticəsində millətlər arası müxtəlif münasibətlər genişlənir. Bu da xarici dilin tədrisində qarşıya yeni nəzəri və praktik problemlərin qoyulmasını və həll yollarının tapılmasını tələb edir.

İstər orta məktəblər də, istərsə də müxtəlif ali məktəblərdə xarici dili həqiqi ünsiyyət vasitəsi kimi tədris edib şagird və tələbələrə onların qavrama funksiyalarını, yaşını nəzərə almaqla öyrətmək lazımdır. Tədris prosesində təbii situasiyalar quraraq, xarici dildə diskussiyalar apararaq real ünsiyyət şəraiti yaratmaq spontən dialoqlar, debatlar təşkil etmək ən önəmli ünsürlərdən biridir. Dil öyrənmək tək verbal faktorlardan asılı deyil, çünki ünsiyyətdə effektivlik yaratmaqda kommunikativ səriştə, etiket qaydaları və digər qeyri-verbal faktorlar da mühüm rol oynayır.

Xarici dillərin tədrisi prosesində təkcə sözlərin, qrammatikanın işlənmə dairəsini bilmək kifayət etmir. Mənsub olduğu dövlətlərin müxtəlif sahədə olan nümayəndələri ilə də ünsiyyətin qurulmasını təşkil etmək lazımdır. Fərqli mədəniyyətlərə xas bəzi millispeşifik komponentlər mədəniyyətlər arasında ünsiyyət qurmaqda çətinliklər yaradır. Öyrənilən dilin aid olduğu mədəniyyəti bilmədən dili ünsiyyət vasitəsi kimi öyrənmək mümkün deyil. Kommunikativ səriştəliyin səmərəliliyini artırmaq üçün dil daşıyıcısının mədəni aləminə daxil olaraq onun həyat tərzini, men-

¹ADPU, Xarici Dillər Mərkəzinin müəllimi.

taliteti, adət-ənənələri, milli spesifik xüsusiyyətlərini araşdırmaq və öyrənmək lazımdır.

Xarici dil kimi Britaniya və Amerikan ingiliscəsindən danışarkən, hər iki dövlətin həyat tərzində, mədəniyyətində, adət-ənənələrində, müxtəlif yaş dövrlərində olan sakinlərin yaşayış yerindən başlayaraq, onların həyat tərzinin də nəzə almaq lazımdır. Hər iki dövlətin eyni dildə danışib yaratdıqlarına baxmayaraq, onların hər ikisinin özlərinə xas olan fərqlilikləri vardır.

XXI əsrdə baş verən yeniliklər, təlimin təşkilinə innovativ yanaşmalar, tədrisin məzmun və üsullarının təkmilləşdirilməsi, istifadə olunan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (internet, elektron poçt və s.) xarici dil müəllimlərinin fəallığını artırmış, hətta şagird və tələbələrə də yaradıcı axtarışlarını gücləndirmişdir. Hazırda orta və ali məktəblərdə daha çox tətbiq edilən fəal (interaktiv) təlim üsulları, həvəslə təşkil olunan qeyri-ənənəvi açıq dərslər, innovativ yazılar elə həmin axtarışların nəticələri kimi dəyərləndirilir. Bundan əlavə hazırkı dövrdə müəllim – şagird-tələbə tədris kontingentini yeni texnologiyadan uzaq tutmaq mümkün deyil. Bu gün müəllimin qarşısında duran ən mühüm tələb – dövrün texnoloji innovasiyasından səmərəli istifadə etməkdir. Bildiyimiz kimi müəyyən məktəb və ali təhsil ocaqlarında yetərinə şərait tam qurulmadığı üçün müəllim bir az çətinlik çəkir. Amma bu heç də əsas səbəb sayılmır ki, bugünkü şagird və tələbələr günün tələbindən kənarda kənarda qalsın. Müəllimləndə olan texniki vasitələrin köməyi ilə şagird və tələbələri dünya inteqrasiyasına çatdırsın. Bizim müəllimlər bütün çətinliklərlə rastlaşsalar da müxtəlim təlimlər vasitəsilə tədris etdikləri xarici dil fənninin keyfiyyətli olması üçün əllərindən gələni edirlər.

Bütün bu problemlərlə yanaşı, xarici dillərin tədrisi prosesində informasiya texnologiyalarından düzgün istifadə etmənin üstünlükləri daha çoxdur. Onlar aşağıdakılardır:

Internet şəbəkəsi xarici dillərin öyrənilməsinə xidmət edən, böyük bir kitabxanayı təmsil edir. Burada hər kəs öz maraq dairəsinə görə uyğun informasiya əldə edə bilər. siniflərdə ingilis dili dərslərində yazılı nitq bacarıqlarının müasir informasiya- kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə inkişaf etdirilməsi şagirdlərə müxtəlif növ mətnlər- xülasə, şəxsi məktub, essey tərtib etməyi öyrətmək imkanı verir. Şagirdlər və tələbələr elektron poçt, bloq, çat vasitəsilə məktub yazdıqları zaman şəbəkə etiketinə riayət etməyi, yəni nəzakətli olmağı, başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşmağı, birgə işləməyi, müzakirə etdikləri mövzulara uyğun hekayələr yaratmağı, oxuduqlarını və ya dinlədiklərini təsvir və ya müzakirə etməyi, kollektiv şəkildə proyektlər həyata keçirməyi, yazışdıqları həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmağı, eyni zamanda özləri haqqında yazılı şəkildə məlumat verməyi və elektron portfolio yarada bilmək kimi bacarıqlara yiyələnmiş olurlar. Bütün bu proses şagirdlərdə və tələbələrə böyük maraq doğurur və yazılı nitq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün motivasiyanın artmasına gətirib çıxarır. Beləliklə, informasiya- kommunikasiya texnologiyalarını maraqlı və müasir metodlarla təqdim etməklə şagird və tələbələrə ingilis dili dərslərində yazılı kommunikatativ kompetensiyayı və yazılı nitq bacarıq və vərdislərini inkişaf etdirmək imkanı yaranır.

Beləliklə müasir dövrdə şagird və tələbələrimizin yüksək səviyyədə xarici dilə- ingilis dilinə yiyələnməsi və uğur əldə etməsi üçün bu deyilənləri həyata keçirmək hər müəllimin qarşısında duran tələbdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Dilarə İsmaylova, "English Teaching Methodology", ADU, Bakı 2021,
2. Ağazadə N.A. Xarici dillərin tədrisi metodikası və dilçilik. Metodika və dilçilik. Bakı, 1974
3. Allen, V.F., Techniques in Teaching Vocabulary. Oxford, O.U.P., 1983.
4. Nation, I. S. P., & Coady, J. Vocabulary and reading. In R. Carter & M. McCarthy, (eds.), Vocabulary and Language Teaching. London: Longman. 1988.

Açar sözlər: metodika, innovasiya, təlim, motivasiya, ikidilli, müxtəlif sistemli, inteqrasiya, kommunikasiya, əlaqə, istifadə.

Ключевые слова: методология, инновации, обучение, мотивация, билингвизм, разные системы, интеграция, общение, общение, использование.

Key words: methodology, innovation, training, motivation, bilingualism, different systems, integration, communication, connection, use.

XÜLASƏ

Dünyanın hər bir yerində cəmiyyətin, ictimaiyyətin inkişafı üçün əsas meyar təhsildir. Biz müəllimlərin də qarşısında duran əsas məsələ gələcəyimizin inkişafı olan şagird və tələbələrin cəmiyyətdə xüsusi bir mövqe tutmasıdır. Bu baxımdan şagird və tələbələrimizin hər tərəfli inkişafı üçün xarici dillərin böyük əhəmiyyəti vardır. Son dövrlərdə inkişaf edən təhsilimiz, əldə etdiyimiz innovasiyalar bu nöqtəyi nəzərdən müəllimlərin səylərinin artmasını tələb edir.

Təqdim edilən elmi məqalədə respublikamızın müxtəlif məktəb və universitetlərində tədris edilən xarici dillərin metodikası qarşısında duran məsələlərə toxunulmuşdur.

Xarici dillərin öyrənilməsində metodik üsullar əsas yeri tutur. Yaşından asılı olaraq xarici dillərin öyrədilməsində müəyyən üsullar vardır ki, bu da şagird və tələbələrin dünyaya çıxışına imkan yaradır. Bu baxımdan xarici dil dərsləri elə təşkil olunmalıdır ki, şagird və tələbə onu əzbərçiliklə öyrənməsin, materialı anlayaraq, müəyyən bacarıqları özündə aşılayaraq öyrənsin.

Hal-hazırkı dövrdə müəllimlərimiz zamanın bu tələbini yerinə yetirmək üçün özləri də müəyyən təlimlərdə iştirak edir və nail olduqları bacarığı təcrübədə tətbiq edirlər. Bu gənc nəslin dili qavramasında böyük rol oynayır.

Bildiyimiz kimi xarici dil olaraq ingilis dili dünya dili sayılır. İngilis dilli dövlətlərin dilinin öyrədilməsi gənclərimizi beynəlxalq sferaya daha mükəmməl hazırlamaq üçün müəyyən yeniliklər edilmiş, müəyyən vəsaitlər hazırlanmışdır. Bu da şagird və tələbələrin geniş material əldə etməklə əyani surətdə məsafədən asılı olmayaraq müxtəlif prosesləri yerinə yetirməyə imkan yaradır. Dilin anlamalı öyrənilməsi üçün müəyyən materiallar internet vasitəsilə istifadə edilərək dil öyrənənlərin anlamalı öyrənməsinə şərait yaradır. Bütün bu proseslərin məqalədə öz əksini

itapmışdır.

Основные направления обучения иностранным языкам

Резюме

Образование является основным критерием развития общества в любой части мира. Основная проблема для учителей – это развитие наших будущих учеников и их особое положение в обществе. С этой точки зрения большое значение имеет изучение всестороннего развивающего иностранного языка для наших школьников и студентов. В настоящее время развитие образования и инновации, которых мы достигли, требуют с этой точки зрения увеличения усилий учителей. В данной статье говорилось о проблемах методики преподавания иностранных языков в различных школах и вузах нашей республики.

Методика играет главную роль в изучении иностранных языков. В зависимости от возраста существуют определенные методы обучения иностранному языку, которые дают возможность учащимся и студентам иметь выход в мир. В связи с этим уроки иностранного языка должны быть организованы таким образом, чтобы учащиеся не заучивали его наизусть, а выучить этот язык, понимая и прививая соответствующие навыки. В настоящее время наши преподаватели проходят определенные тренинги для выполнения этого требования и применяют полученные навыки на практике. Это играет большую роль в изучении языка подрастающим поколением.

Как известно, английский язык, как иностранный, считается мировым языком. В преподавании языка англоязычных стран для лучшей подготовки нашей молодежи к международной сфере были введены и подготовлены определенные новшества. И это дает ученикам и студентам возможность получить много материала по проведению различных процессов, независимо от расстояния. Интернет-материалы дают возможность в совершенстве освоить иностранный язык. И обо всем этом говорится в этой научной статье.

Main directions of foreign language training

Summary

Education is the main criterion for the developing of society in any part of the world. The main problem for teachers- is the development of our future students and their special position in society. From this point of view, there is the great importance for learning of the comprehensive developing foreign language for our pupils and students. Currently, developing of education and innovations, that we have achieved, require increasing efforts of teachers, from this point of view.

It was spoken about problems of the foreign languages teaching methodic in different schools and universities of our republic in this article.

Methodology takes main role in learning of foreign languages. Depending from the age, there are certain of foreign language teaching methods, which give permit pupils and students having passage to the world. In this regard, foreign language lessons should be organized in such a way, that students shouldn't learn it by heart, but learn this language, understanding and instilling the appropriate skills. Currently, our teachers take place in certain trainings to fulfill this requirement, and apply the skills, which they have got, in practice. This takes the big role on learning language by the younger generation.

As we know, English, as a foreign language, is considered a world language. Teaching the language of English-speaking countries for better preparing of our young's for the international sphere, were introduced and prepared certain innovations. And, it gives to pupils and students a chance, for receiving a lot of material on carrying out various processes, regardless of the distance. All internet materials give opportunity for learning foreign language perfectly to learners. And all these, were spoken in this scientific article.

Rəyçi: dos. S.Abbasova